

Zigmantas Kiaupa

Współdziałanie mieszczan i szlachty na rzecz poprawy sytuacji prawnej mieszczan w dobie Sejmu Czteroletniego (na przykładzie kowieńskiego wydziału miast)

Rocznik Lituanistyczny 3, 173-181

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zigmantas Kiaupa

Instytut Historii Litwy, Wilno

Współdziałanie mieszczan i szlachty na rzecz poprawy sytuacji prawnej mieszczan w dobie Sejmu Czteroletniego (na przykładzie kowieńskiego wydziału miast)

Zarys treści

Tekst ukazuje formy współdziałania szlachty i mieszczan Kowna oraz kowieńskiego wydziału miast w dobie Sejmu Czteroletniego podczas wprowadzania w życie Ustawy o miastach.

Abstract

The article focuses on the forms of cooperation between the nobility and the burghers of the Kowno (Kaunas) urban district during the implementation of the Law on Towns adopted by the Four-Year Sejm.

Słowa kluczowe: mieszczanie, szlachta, współdziałanie stanów, doba Sejmu Czteroletniego

Keywords: burghers, nobility, cooperation of estates, Four-Year Sejm period

O ruchu politycznym mieszczaństwa w dobie Sejmu Czteroletniego pisała – w skali Rzeczypospolitej Obojga Narodów – Krystyna Zienkowska¹, dla Litwy zaś Liudas Glemža². Niemało uwagi poświęcili oni współpracy szlachty i mieszczan na rzecz reformy położenia mieszczan w państwie i społeczeństwie. Glemža stwierdził, że „bez udziału szlachty ruch mieszczaństwa nie byłby tak szeroko rozprzestrzeniony”³. Wydawać by się mogło, że problem współdziałania tych dwóch stanów w omawianej epoce został przebadany. Jest to jednak wrażenie mylne. Ukazaniu ogólnego obrazu działań podejmowanych przez mieszczaństwo

¹ K. Zienkowska, *Sławetni i urodzeni. Ruch polityczny mieszczaństwa w dobie Sejmu Czteroletniego*, Warszawa 1976, oczywiście poza klasyczną pracą: W. Smoleński, *Mieszczaństwo warszawskie w końcu wieku XVIII*, Warszawa 1979.

² L. Glemža, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų sąjūdis 1789–1792 metais*, Kaunas 2010.

³ *Ibidem*, s. 211 (tłum. Z.K.).

nie towarzyszyło wszechstronne naświetlenie jego współpracy ze szlachtą. Ponadto materiał litewski, starannie zbadany przez Glemżę, nie jest dostatecznie znany w historiografii Litwy i całej Rzeczypospolitej. A można też odnaleźć nieznane źródła, uzupełniające obraz tej współpracy.

Warto zawęzić pole badawcze, istnieje wówczas szansa na dostrzeżenie elementów dotychczas nierozpoznanych. Można więc ukazać współdziałanie szlachty i mieszczan w kowieńskim wydziale miast w okresie od przyjęcia Ustawy o miastach 18 kwietnia 1791 r. do zawieszenia prac parlamentu ogłaszającego 13 maja 1792 r. limitę sejmu. Było to więc funkcjonowanie na pograniczu obydwu stanów.

Po wprowadzeniu w życie Ustawy o miastach litewskie miasta rozdzielono pomiędzy 7 wydziałów. W wydziale kowieńskim znalazły się miasta i miasteczka Żmudzi oraz powiatów: kowieńskiego, upickiego i – nowo utworzonego – preńskiego⁴. Jesienią 1791 r., już po najważniejszych – interesujących nas – wydarzeniach, miasta Żmudzi zgrupowano w oddzielnym wydziale rosieńskim⁵. Kowno było miastem wydziałowym, jego mieszczanie winni przewodzić miastom i miasteczkom swojego wydziału, wprowadzając w życie sejmowe ustawy i przepisy centralnych władz państwa dotyczące miast.

Jak już wykazał L. Glemża, wczesny etap aktywności mieszczan w Rzeczypospolitej wywołał wśród przedstawicieli tego stanu z Kowna mieszane odczucia. W pierwszym zjeździe mieszczan Rzeczypospolitej Kowno brało udział, jednak na drugi zjazd jego przedstawiciele już nie przyjechali. Ich działania krępowała bowiem Komisja *Boni ordinis*, sami mieszczanie zwracali o radę do jej prezesa Michała Zaleskiego, znanego przeciwnika reform⁶.

Do przełomu w poglądach na działania miast w kierunku reformy ich statusu doszło podczas przygotowań do trzeciego zjazdu, późną jesienią 1789 r. Mieszczanie wysłali więc delegatów do Warszawy, przygotowali też dla nich instrukcję. Istotne jest to, że dużo uwagi poświęcono w niej stosunkom miasta z osiedloną w nim szlachtą. Jeśli szlachta utrzymywała w mieście puste domy – miasto z tego tytułu ponosiło straty. Żądano też, by szlachta w sprawach o nieruchomości w mieście występowała w tamtejszym sądzie⁷.

W początkowym etapie trudno więc zauważyć dobre stosunki mieszczan z osiadłą w Kownie szlachtą. Jednak z czasem miasto uwolniło się od wpływu szlacheckiej Komisji *Boni ordinis*. Utrzymywano także kontakty z warszawskimi plenipotentami litewskich miast: mieszczaninem warszawskim Antonim Chevalierem i szlachcicem, palestrantem Asesorii litewskiej Ignacym

⁴ *Ibidem*, s. 100–101.

⁵ Z. Kiaupa, *Žemaitijos miestų sąjūdis 1789–1792 m. Chronologija ir mastas*, w: *Lietuva ir jos kaimynai. Nuo normanų iki Napoleono. Prof. Broniaus Dundulio atminimui*, Vilnius 2000, s. 352.

⁶ L. Glemża, *Kaunas miestiečių sąjūdyje (1789–1794)*, „Kauno istorijos metraštis” 1, 1998, s. 50–67.

⁷ LPAH, f. SA, nr 13875, Księga wpisów aktów miasta Kowna 1789–1792, Instrukcja miasta Kowna dla delegatów na zjazd mieszczan Rzeczypospolitej, 12 XI 1789, k. 158–161v.

Grabowskim⁸. Obydwoj w kwietniu i maju 1791 r. wzywali kownian do przysłania do Warszawy swoich delegatów. Delegaci nie zdążyli jednak przybyć do Warszawy na uchwalenie Konstytucji 3 maja. W Kownie wiedziano wszakże o przyjęciu Ustawy o miastach, 3 maja zaś magistrat rozważał program obchodów imienin Stanisława Augusta, a to wyraźnie wiązało się z wydarzeniami w Warszawie⁹. Na sesji tego dnia magistrat postanowił, aby w dzień św. Stanisława zapewnić iluminację ratusza i całego miasta¹⁰.

Obchody odbyły się 8 maja¹¹. Złożono przysięgę wierności majowej konstytucji: „chęć oddania Ci [Królu] winnego hołdu zwołała nas na jedno miejsce do miasta Kowna a społem złączeni przez przyjęcie prawa miejskiego z magistratem a całym obywatelstwem Kowna, reprezentującym oraz miasta Księstwa żmudzkiego, powiatów Preńskiego, Upitskiego i Kowieńskiego [...]”¹². Tak rozpoczęło się wprowadzanie w życie Ustawy o miastach.

W księdze protokołów posiedzeń magistratu Kowna wpisano imienny spis 166 przysięgających, dodano też, że byli wśród nich: „dalsi obywatele stanu wojskowego wedle cywilności z osob duchownych i świeckich oraz wszystkie cechy z towarzystwami, niemniej całe zgromadzenie w mieście JKM Kownie znajdującego się ludu, tak w imieniu swym, jako w reprezentacji miast wszytkich pod sąd apelacyjny kowieński podanych”¹³. Ze spisem warto się zapoznać. Na pierwszym miejscu figuruje 8 duchownych, z kanonikiem żmudzkiem Antonim Juszkiewiczem i dziekanem kowieńskim Piotrem Puciłowskim na czele. Następnie spisano 32 mieszczan Kowna, członków magistratu i gmin. Mieszczan podczas tego aktu było więcej, o czym świadczy cytowane zdanie o udziale cechów. Jednak najciekawszy jest spis szlachty: w dwóch miejscach zanotowano 125 nazwisk szlachty. Jako pierwszy występuje wojskowy komisarz Obojga Narodów Jerzy Zabiełło, po nim wojewodzie witebski Ignacy Prozor i kasztelan żmudzki Fortunat Gorski. Dalej uwidocznieni są urzędnicy powiatu kowieńskiego: sędziowie ziemscy, urzędnicy sądu grodzkiego, stolnik, podstoli, horodniczy, krajczy, koniuszy, pułkownik i rotmistrzowie powiatowi. Wykaz uwzględnia także 11 szlachciców – komisarzy cywilno-wojskowych, jak również 21 palestrantów, a także

⁸ L. Glemża, *Kaunas miestiečių sąjūdyje...*, s. 56, 61.

⁹ *Ibidem*, s. 63.

¹⁰ LPAH, f. SA, nr 19560, Księga protokołów posiedzeń magistratu Kowna 1786–1796, Protokół posiedzenia magistratu miasta Kowna, 3 V 1791, k. 102v.

¹¹ F. Makulski, *Opisanie iluminacji w dniu 8 maja 1791 roku na anniwersarz imienin Najjaś. Pana nie tylko w samej Warszawie, ale i innych miast tak Korony, jako i Litwy*, w: *Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego*, t. 4, oprac. J. Woliński, J. Michalski, E. Rostworowski, Wrocław 1961, s. 203–204.

¹² LPAH, f. SA, nr 19560, Księga protokołów posiedzeń magistratu Kowna 1786–1796, Protokół posiedzenia magistratu miasta Kowna, 10 V 1791, Przysięga i imienny spis przysięgających osób, k. 103–104v.

¹³ *Ibidem*.

kilku określonych jako regenci różnych subseliów. Kolejna grupa szlachty to 8 oficjalistów Litewskiej Komisji Skarbowej. Spis kończy lista około 40 szlachciców, określonych tylko nazwiskami.

Zestawienie obejmuje więc przedstawicieli szlachty na różnych szczeblach społecznej hierarchii, wykonujących rozmaite funkcje w strukturach państwa. Oczywiście w akcie bynajmniej nie uczestniczyła cała szlachta powiatu kowieńskiego. Przecież było tam też wielu przeciwników reform państwa, a także osób biernych. W rejestrach dymów Litwy z 1790 r. w powiecie kowieńskim zarejestrowano 287 dworów, 790 tzw. dymów szlacheckich – szlachty nieposiadającej poddanych, a także 1 pałac i 18 dworków w mieście¹⁴. Jeżeli uznać dane rejestru za dokładne lub bliskie rzeczywistości, wówczas ponad 10% szlachty kowieńskiego powiatu brało udział w akcie przysięgi na wierność Konstytucji 3 maja i przyjęciu prawa miejskiego. Jeśli jednak nie uwzględnimy szlacheckich dymów bez poddanych, to otrzymamy ponad 30% szlachty powiatu. Ale ani 10%, ani 30% z różnych powodów – na których wskazanie brak tu miejsca – nie można uważać za odpowiadające rzeczywistości. Wszakże ilość szlachty uczestniczącej 8 maja 1791 r. w Kownie w obchodach imienin króla i przyjęciu Konstytucji 3 maja musi mieścić się w podanych ramach. Skala błędu jest dość duża, ale stan źródeł nie pozwala na jej bardziej szczegółowe dookreślenie. W każdym razie poparcie szlachty kowieńskiej dla prac Sejmu Czteroletniego i będących ich wynikiem ustaw było oczywiste.

Dla Kowna takie grono nowych mieszczan musiało być pożyteczne. Ustawa o miastach i przyjęcie obowiązków mieszczan przez szlachtę żyjącą i pracującą w mieście musiało stanowić ułatwienie w wyjaśnianiu nieporozumień w sprawach praw i świadczeń między miastem a szlachtą w nim osiadłą. Było też pożyteczne dla miasta w sprawach dotyczących nieruchomości. Jednak zachowane i znane źródła nie pozwalają na dostrzeżenie w mieście wielkich zmian po 8 maja. Nie zachowały się wpisy nowych mieszczan, być może nawet dokumentów takich nie wytworzono. Co prawda 30 lipca 1791 r. burmistrz Kowna Henryk Essen donosił na posiedzeniu magistratu, że jest dużo chętnych do przyjęcia prawa miejskiego¹⁵, ale mimo debatowania nad rozwiązaniem tego problemu brak danych na temat konkretnych, podejmowanych w związku z tym przedsięwzięć.

Warto jednak zauważyć, że kownianie skwapliwie wypełniali obowiązki miasta wydziałowego. 7 czerwca 1791 r. na posiedzeniu magistratu odczytano list delegatów miasta do Warszawy, informujących o wysyłce 20 książeczek z Ustawą o miastach, które trzeba porozwozić do miast wydziału wraz z listem wyjaśniającym, jak realizować tę ustawę¹⁶. Z kolei 20 lipca 1791 r. do Kowna dotarł – wydany 5 lipca

¹⁴ Z. Kiaupa, *Lietuvos istorija*, t. 7: *Trumpasis XVIII amžius (1733–1795 m.)*, cz. 1, Vilnius 2012, s. 174.

¹⁵ LPAH, f. SA, nr 19560, Księga protokołów posiedzeń magistratu Kowna 1786–1796, Protokół posiedzenia magistratu miasta Kowna, 30 VII 1791, k. 111v.

¹⁶ *Ibidem*, Protokół posiedzenia magistratu miasta Kowna, 6 VII 1791, k. 107v.

w Straży Praw – uniwersał Stanisława Augusta ze wskazaniem odbycia zjazdu wydziału, wyboru sędziów wydziałowego sądu apelacyjnego i plenipotentów do sejmu¹⁷. Magistrat Kowna na posiedzeniu tego dnia postanowił wysłać do miast wydziału emisariuszy, zarówno w celu rozdania egzemplarzy uchwalonych praw, jak też dla poinformowania o odbyciu 1 sierpnia nakazanych elekcji, „obowiązując tych że ichmosciów delegowanych ażeby w całym cyrkule [...] wszystkie miasta i miasteczka królewskie zaszczycone przywilejami osadnymi przywieśli do porządnego odbycia elekcji, a zaś te, które nie mają przywilejów dla zaginięcia lub przez inny przypadek zatracenia, zainformowali o sposobie dostania przywileju lokacyjnego, równie i miasta na sejmiki destynowane, a chociaż przywileju lokacyjnego nie mające w dopełnieniu zainformują”¹⁸.

Magistrat Kowna wyznaczył 6 par emisariuszy do miast wydziału. Do powiatu kowieńskiego posłano eksburmistrza Szymona Kozłowskiego i palestranta Leona Długalla, do powiatu preńskiego desygnowano rajcę Andrzeja Belgarda i rotmistrza smoleńskiego Adama Kozierowskiego, do powiatu upickiego udał się ławnik Adam Grądzki i szlachcic Benedykt Pawłowicz, do repartycji rosieńskiej – rajca Józefat Abramowicz i palestrant trocki Karol Kozakiewicz, do repartycji szawelskiej – eksburmistrz Jan Krzyżanowski i strażnik brzeski Józef Szaniawski, wreszcie do repartycji telszewskiej – rajca Bartłomiej Apolonski i szlachcic Ignacy Tubielewicz. W każdej parze emisariuszy był zatem jeden członek rady Kowna i jeden szlachcic. Jak zapisano w protokole posiedzenia magistratu: „z rycerskiego stanu, którzy ichmoscie przy magistratowych osobach wyrażeni i przyłączeni. Jako dobrowolnie swą chęć tej czynności oświadczyli, tak onym ichmościom miasto wydziałowe Kowno wdzięczność czyni”¹⁹. Cała szóstka przedstawicieli szlachty była wśród zaprzysięgających 8 maja Konstytucję 3 maja i przyjmujących prawo miejskie.

Emisariusze dobrze spełnili swoje obowiązki, 25 września magistrat Kowna wysłał bowiem do Straży Praw zaświadczenia 36 miast i miasteczek wydziału, że otrzymały one monarszy uniwersał z 5 lipca²⁰. O tym, że przybycie emisariuszy Kowna skłoniło później – po upadku reform Sejmu Czteroletniego – do starań o prawo miejskie i o przywileje miejskie 7 września 1792 r. oświadczyli władzom konfederackim repartycji szawelskiej mieszczanie Janiszek, Ploteli, Pługian, Połagi, Radziwiliszek, Szawli oraz Worn²¹.

¹⁷ *Ibidem*, Protokół posiedzenia magistratu miasta Kowna, 20 VII 1791, k. 110v–111.

¹⁸ *Ibidem*, k. 111.

¹⁹ *Ibidem*, k. 111v.

²⁰ *Ibidem*, Protokół posiedzenia magistratu miasta Kowna, 25 VIII 1791, k. 114.

²¹ LPAH, f. SA, nr. 15138, Protokół przyjmowania od mieszczan z miasteczek repartycji szawelskiej sytuowanych mieszkających po wykonanej przysiędze expensów czasu zyskiwania przywilejów na wolność poniesionych oraz na zapisywania krzywd onymże przez Moskwę dopelnionych w roku 1792 miesiącu septembra 7 d. przez kancelarię konfederacji szawelskiej sporządzony, k. 1–14.

13 września 1791 r. w Kownie odbył się zjazd wydziału kowieńskiego, w którym przedstawiciele 25 miast i miasteczek wzięli udział, wybrali sędziów sądu apelacyjnego i podpisali instrukcję krajczemu kowieńskiemu i palestrantowi asesorskiemu Józefowi Fergisowi, plenipotentowi miast wydziału do sejmu²². Wszakże 11 miasteczek nie wzięło udziału w zjeździe, ale i o ich prawa zadbano we wspomnianej instrukcji.

Imienny spis uczestników zjazdu nie zachował się, jednak dużą ich część wykazują podpisy pod tą instrukcją. Była wśród uczestników szlachta reprezentująca Kowno, Szadów, Telsze. Także część wybranych sędziów sądu apelacyjnego stanowiła szlachta. Widzimy więc szlachtę nie tylko zaprzysięgającą Konstytucję 3 maja, ale włączającą się w życie miast i działalność – stworzonych przez Sejm Wielki – nowych instytucji, rozstrzygających miejskie sprawy.

Jednym z elementów współdziałania szlachty i mieszczan było uczestnictwo nowych mieszczan w instytucjach samorządu miejskiego. W Kownie wybory do magistratu odbywały się 22 lutego²³, jednak w 1792 r. przeniesiono je na kwiecień. Ich wyników nie znamy, wiadomo jedynie, że podczas obrad ujawniły się duże sprzeczności. Po upadku Sejmu Czteroletniego szlachta w samorządzie Kowna udziału już brać nie mogła. Jednak w małych miastach wydziału widzimy niejednego szlachcica: w samorządach Bobt²⁴, Szawel²⁵, Telsz²⁶, Wyłkowyszek²⁷. Trzeba jednak zauważyć, że historia małych miast jest poznana w niewielkim stopniu i wymaga dalszych badań.

Jednym ze skutków zjazdu wydziału były starania małych miast i miasteczek o odnalezienie danych uzasadniających ich prawo do samorządu. W tym celu trzeba było przeprowadzić kwerendę w Metryce Litewskiej, wystarać się o monarszy przywilej. Niezbędne były tu – stosunkowo drogie – usługi szlachty. Sam plenipotent miast Józef Fergis wystarał o przywilej dla Pługian²⁸.

²² V. Kryževičius, 1791 m. rugpjūčio 13 d. instrukcija Kauno apygardos miestų pasiuntiniamis į Varšuvos seimą, „Lietuvos istorijos metraštis 1975 metai“ 1976, s. 65–70.

²³ Z. Kiaupa, *Kauno miesto metinio burmistro rinkimai XVIII a. antroje pusėje*, w: *Ministri Historiae. Pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimuose*, Vilnius 2013, s. 481–482.

²⁴ LPAH, f. SA, nr 13875, Księga wpisów aktów miasta Kowna 1789–1792, WJP Jan Hryniewicz sekretarz poczty JKM i wójt miasta wolnego Bobt, 5 IV 1792, k. 531.

²⁵ Z. Kiaupa, *Reformų metas Šiauliuose 1765–1795 m.*, w: *Šiaulių miesto istorija (iki 1940 m.)*, Šiauliai 1991, s. 56.

²⁶ *Idem*, *Telšiai XVIII amžiaus pabaigoje*, w: *Telšiai. Straipsniai ir istorijos dokumentai*, Vilnius 1994, s. 92.

²⁷ LPAH, f. SA, nr 13875, Przywilej renovationis na jurydykcją magdeburgii miastu Wiłkowiszkom służący do aktykacji w księdze wpisów akt miasta Kowna podał pisarz miasta Wiłkowiszek obożny powiatu wołkowskiego Tadeusz Chodakowski, 12 IX 1791, s. 457–459v.

²⁸ LPAH, f. SA, nr. 15138, Protokół przyjmowania od mieszczan z miasteczek repartycji szawelskiej sytuowanych mieszkających po wykonanej przysiędze expensów czasu zyskiwania przywilejów na wolność poniesionych oraz na zapisywania krzywdom onymże przez Moskwę dopelnionych

Najintensywniej działali na tej niwie: Wincenty Łaucewicz, który szukał w Metryce Litewskiej dokumentów niezbędnych dla uzyskania przywilejów miejskich dla 6 miast wydziału kowieńskiego²⁹, oraz Adam Kozłowski, pracujący dla 3 miast³⁰.

Współdziałanie mieszczan wydziału kowieńskiego i szlachty na rzecz tych pierwszych zostało przerwane po upadku Sejmu Wielkiego. Oczywiście nie cała szlachta sprzyjała poprawie położenia mieszczan w społeczeństwie i państwie. Doskonale taką dezaprobatę – a czasem i wrogość – widać, gdy obywatele małych miast i miasteczek należących do starostw odmawiali – pod wpływem ruchu mieszczan – starostom wypełniania ich powinności. Zachowała się niejedna suplika mieszczan, stwierdzających, że starostowie nie uznają ich miejskich praw. Znane są też skargi starostów, że mieszczenie odmawiają uznawania lustracji. Takie sprawy trafiały do Sądu Asesorskiego Litwy³¹. Zjawisko to było szczególnie widoczne po zwycięstwie Targowicy.

Można jednak stwierdzić, że w 1791 i pierwszej połowie 1792 r. w sprawach położenia miast dominował duch współpracy mieszczan i szlachty. Przybierał on różne postacie: przyjmowanie przez szlachtę prawa miejskiego, pomoc we wprowadzaniu w życie sejmowego ustawodawstwa miejskiego, uczestnictwo w organizacji zjazdu przedstawicieli miast wydziału kowieńskiego, starania o przywileje małych miast i miasteczek, udział w samorządzie miast, wreszcie reprezentacja Kowna i jego wydziału na sejmie i w innych instytucjach Rzeczypospolitej.

Większość szlachty współdziałającej z mieszczanami pochodziła z dolnych warstw swego stanu, już wcześniej związanych z miejskim życiem i osiadłych w miastach. Nie zachowały się źródła ukazujące motywy ich udziału w ruchu. Znamy jednak świadectwa ich działania. Prawdą jest, że plenipotenci mieszczan na sejmie lub w innych instytucjach Rzeczypospolitej – jak Ignacy Grabowski³² czy Józef Fergis³³ – znacznie wyróżniali się spośród grupy szlachty popierającej mieszczan. Wyróżnił się również telszewski palestrant i wójt miasta wolnego Telsz Antanas, czyli Antoni Klement³⁴. Ten ostatni nieco później, w 1794 r., napisał po litewsku pieśń nawołującą do powstania³⁵.

w roku 1792 miesiącu septembra 7 d. przez kancelarię konfederacji szawelskiej sporządzony, k. 2–3.

²⁹ Plungiany, Żagory, Okmiany, Szakinów, Radziwiliszki, Szawle; zob. *ibidem*, k. 2–6, 8, 9, 12–13v.

³⁰ LPAH, f. SA, nr 13875, Plenipotencje mieszczan Kormiałowa, Pilwiszek i Wobolnika dla WJP Adama Kozłowskiego na szukanie w Metryce litewskiej przywilejów miast, odpowiednio 27 VIII 1791, 29 VIII 1791, 20 VIII 1792, k. 400–400v, 401–401v, 481–482v.

³¹ Materiały konfliktów mieszczan i starostów Poługi, Wielony, Rosień, Skirstymonia, Pilwiszek, Dorsunisek, Płotel, Puń, Ejragoły, Wilkiji, Wojnuty, Jaswoyń w latach 1791–1795, w: *Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais*, cz. 2, red. R. Jąsas, J. Orda, Vilnius 1961, s. 208–221, 307–329, 415–426, 434–439, 443–445, 464–477.

³² L. Glemža, *Lietuvos Didžiosios...*, s. 41 i *passim* (zob. indeks osobowy).

³³ *Ibidem*, s. 60 i *passim* (zob. indeks osobowy); V. Kryževičius, *op. cit.*, s. 66–68.

³⁴ Z. Kiaupa, *Telšiai XVIII amžiaus pabaigoje...*, s. 92.

³⁵ *Tado Kosciuškos sukilimo (1794) lietuviškieji raštai*, red. J. Tumelis, Vilnius 1997, s. 40, 46.

W szkicu ukazano współdziałanie mieszczan i szlachty na rzecz poprawy sytuacji tych pierwszych w dobie Sejmu Czteroletniego na przykładzie jednego z siedmiu wydziałów miast Wielkiego Księstwa Litewskiego. Uzyskany obraz potwierdza i wzbogaca w szczegóły wnioski L. Glemży na temat dużego znaczenia udziału szlachty w ruchu mieszczan Litwy w dobie Sejmu Czteroletniego. Współpraca mieszczan i szlachty było krokiem w kierunku przezwyciężania barier stanowych, po upadku Sejmu Czteroletniego proces tej jednak został przerwany.

Streszczenie

Artykuł ukazuje współdziałanie mieszczan Kowna oraz obywateli miast i miasteczek wydziału kowieńskiego ze szlachtą przy wprowadzaniu w życie Ustawy o miastach z 18 kwietnia 1791 r. oraz Konstytucji 3 maja. Współpraca ta przybierała różne formy: przyjmowane przez szlachtę prawa miejskiego, pomoc we wprowadzaniu w życie miejskiego ustawodawstwa sejmowego, uczestnictwo w organizacji zjazdu przedstawicieli miast wydziału kowieńskiego, podejmowanie starań o przywileje małych miast i miasteczek, udział w samorządzie miast i instytucjach wydziału oraz reprezentację Kowna i jego wydziału na sejmie i innych instytucjach państwowych. Były to kroki podjęte w celu przezwyciężania barier stanowych, przerwane jednak po upadku Sejmu Czteroletniego.

Miestiečių ir bajorų bendradarbiavimas miestiečių labui Ketverių metų seimo metu (Kauno miestų apygardos pavyzdžiu)

Santrauka

Straipsnyje tiriama Kauno ir jo apygardos miestų ir miestelių gyventojų bendradarbiavimas su bajorais įgyvendinant 1791 m. lapkričio 18 d. Abiejų Tautų Respublikos seimo priimtą *Miestų įstatymą* ir Gegužės 3 d. konstituciją. Nustatyta, kad šis bendradarbiavimas įgijo įvairias formas, kaip antai, bajorų stojimas į miestiečių gretas priimant miesto teisę, pagalba įgyvendinant Seimo miestiečių įstatymus, dalyvavimas organizuojant Kauno apygardos miestų atstovų suvažiavimą, pagalba ieškant mažųjų miestų ir miestelių privilegijų, dalyvavimas miestų savivaldoje ir apygardos institucijose, Kauno ir jo apygardos miestų atstovavimas Respublikos seime ir kitose valstybės institucijose. Ši veikla buvo žingsnis įveikiant luominius barjerus, bet ji nutrūko po Ketverių metų seimo darbo žlugimo.

Cooperation between Burghers and Nobles for the Improvement of the Burghers' Legal Situation during the Four-Year Sejm.

The Example of the Urban District of Kowno (Kaunas)

Summary

The article analyses the cooperation between the burghers and nobility of the Kowno (Kaunas) urban district during the implementation of the Law on Towns issued by the Sejm of the Polish-Lithuanian Commonwealth on 18 November 1791, as well as the Constitution of 3 May 1791. Different forms of cooperation were identified: members of nobility joined the burghers by accepting the city law; helped to implement the urban laws issued by the Sejm; participated in the organization of the meeting of Kowno district representatives; assisted in finding the privileges of towns and small towns; were active in the governance institutions of the town and urban district; represented Kowno and its district in the Sejm and other institutions of the country. Although

the listed activities were a step to overcoming estate barriers, they were disrupted by the collapse of the Four-Year Sejm.

Bibliografia

- Glemža L., *Kaunas miestiečių sąjūdyje (1789–1794)*, „Kauno istorijos metraštis” 1, 1998.
- Glemža L., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų sąjūdis 1789–1792 metais*, Kaunas 2010.
- Kiaupa Z., *Kauno miesto metinio burmistro rinkimai XVIII a. antroje pusėje*, w: *Ministri Historiae. Pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimuose*, Vilnius 2013.
- Kiaupa Z., *Lietuvos istorija*, t. 7: *Trumpasis XVIII amžius (1733–1795 m.)*, cz. 1, Vilnius 2012.
- Kiaupa Z., *Reformų metas Šiauliuose 1765–1795 m.*, w: *Šiaulių miesto istorija (iki 1940 m.)*, Šiauliai 1991.
- Kiaupa Z., *Telšiai XVIII amžiaus pabaigoje*, w: *Telšiai. Straipsniai ir istorijos dokumentai*, Vilnius 1994.
- Kiaupa Z., *Žemaitijos miestų sąjūdis 1789–1792 m. Chronologija ir mastas*, w: *Lietuva ir jos kaimynai. Nuo normanų iki Napoleono. Prof. Broniaus Dundulio atminimui*, Vilnius 2000.
- Kryževičius V., *1791 m. rugpjūčio 13 d. instrukcija Kauno apygardos miestų pasiuntiniams į Varšuvos seimą*, „Lietuvos istorijos metraštis 1975 metai” 1976.
- Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais*, cz. 2, red. R. Jasas, J. Orda, Vilnius 1961.
- Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego*, t. 4, oprac. J. Woliński, J. Michalski, E. Rostworowski, Wrocław 1961.
- Smoleński W., *Mieszczaństwo warszawskie w końcu wieku XVIII*, Warszawa 1979.
- Tado Kosciuškos sukilimo (1794) lietuviškieji raštai*, red. J. Tumelis, Vilnius 1997.
- Zienkowska K., *Sławetni i urodzeni. Ruch polityczny mieszczaństwa w dobie Sejmu Czteroletniego*, Warszawa 1976.

Zigmantas Kiaupa – prof. dr., członek Akademii Nauk Litwy. Zajmuje się historią Wielkiego Księstwa Litewskiego. Za wybitne zasługi w rozwijaniu współpracy między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską, za propagowanie wiedzy o wspólnym dziedzictwie historycznym narodów tworzących Rzeczpospolitą Obojga Narodów odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Zasługi RP.